

Fiicelor mele, Daria și Alona

Autorul dorește să-i mulțumească în mod special profesorului David Assaf, de la Departamentul de Istorie a Evreilor din cadrul Universității din Tel Aviv, pentru comentariile sale generoase și edificatoare.

RÂUL IASELDA

Extras din *Hamagid*¹

Numărul 6, joi, 2 Adar, 5654

(8 februarie, 1894)

TÂNGUIELILE UNEI FEMEII NEFERICITE

Îi implor pe distinșii cititori să aibă milă de mine, o biată femeie singură și neconsolată, deoarece soțul ne-a părăsit, pe mine și pe cei trei copii sănătoși ai noștri, chiar de Pesah², după numai cinci ani de căsătorie. Plecat la Pinsk, să pună o pâine pe masă, a trimis după mine, iar eu l-am urmat înainte de Sukkot³. Numai că el dispăruse deja fără urmă, și mi s-a spus că a fost văzut într-un hotel din Minsk, apoi într-un vagon de tren care se îndrepta spre Kiev, în timp ce eu am rămas fără nimic, amărâtă și încolțită, prădată de bunuri, fără o lețcaie și fără nici un suflet care să-mi sară în ajutor. Prin urmare,

onorabili cititori, știe vreunul dintre dumneavoastră pe unde ar putea fi soțul meu? Îndurați-vă de mine și obțineți de la el măcar un act de divorț semnat cum se cuvine. Sunt gata să plătesc bani buni, până la o sută cincizeci de ruble, aceleia care mă va elibera din jugul soțului meu. Iată și datele lui: se numește Meir-Yankel Hirsch din Drohicin, are douăzeci și patru de ani împliniți, de înălțime medie, părul șaten și creț, barbă blondă, ochi verzi, și are o mamă și un frate care locuiesc în orașul Uzlianî. Eu, reclamanta, sunt Esther Hirsch, fiica lui Shlomo Weiselfisch, un om drept, binecuvântată fie amintirea lui.

1. Prima gazetă săptămânală de limba ebraică, publicată între 1856 și 1903. A văzut pentru prima dată lumina tiparului în Prusia de Est, adresându-se în special evreilor ruși, însă curând a devenit populară în comunitățile evreiești din întreaga Europă.

2. Sărbătoare religioasă prin care este celebrată eliberarea poporului lui Israel din robia egipteană și ieșirea acestuia din Egipt, condus de Moise.

3. Sărbătoare celebrată vreme de șapte zile, începând cu cea de-a cincisprezecea zi a lui Tishri.

I

Biata Esther Hirsch, se gândește Mende Speismann, în timp ce stă culcată pe spate și strecoară sub saltea articolul decupat dintr-un exemplar boțit al ziarului *Hamagid*. Unde mai pui că are și trei odrasle sănătoase? A spus-o chiar ea. Și o sută cincizeci de ruble în buzunar? Cel puțin! Nu-i rău deloc. Atunci de ce s-o fi grăbit să publice anunțul la ziar? De ce și-o fi făcut public numele și o fi dat atâtea informații despre familia ei? Cu banii ăștia, ar fi putut angaja un detectiv particular, o brută neînfricată, care să-l urmărească pe Meir-Yenkel ăsta al ei și să nu-i lase nici o clipă de liniște, nici măcar în somn, să-l bumbăcească de să-i sară toți dinții din gură, în afară de unul singur, care să-i rămână de prăsilă pentru dureri de dinți.

Mende scoate din nou articolul, având grijă să nu-și miște umărul pe care doarme fiul ei, Yankele. Se întinde încetșor, cât să-și elibereze gâtul înțepenit, pe care fica ei, Mirl, i-l presează cu coatele. Sforăiturile zgomotoase ale socrilor ei, fie-le viața lungă, se aud din camera de alături. Curând, și Mende știe asta, va trebui să se ridice din pat, să aprindă focul în sobă, să-și îmbrace copiii pe jumătate adormiți și să le pregătească apoi câte un castronaș cu lapte și alac. Ei se vor plânge de gustul stătut, așa cum fac mereu, iar ea o va ruga pe Rochaleh, soacra ei, să-i dea o lingură de zahăr, una singură, pe care copiii s-o împartă între ei. Și Rochaleh se va uita la ea cu o dezaprobare care i se va întinde pe toată fața ei zbârcită și o va dojeni, „Nici un pic de zahăr! *Nit!* Până aici!“ Dar imediat după aceea va ofta resemnată. Dimineață după dimineață, o singură linguriță de zahăr e scoasă printre bombăneli morocănoase.

Dar ce e cu interesul ăsta pentru pierderea suferită de biata Esther Hirsch, care o face pe Mende să citească și să recitească articolul, de două săptămâni încoace?

Deși n-ar recunoaște-o nici în ruptul capului, anunțul îi provoacă plăcere, ca și celelalte două, dintr-un număr mai vechi al ziarului (primul intitulat *Un strigăt de ajutor!*, iar celălalt, *Apel urgent!*), precum și zecile de știri similare, care continuă să vină de pe cuprinsul întregii Zone de Rezidență. Femei părăsite, femei înlănțuite în căsnicii din care soții evadează, femei nefericite, femei nenorocite, abandonate de bărbații lor prin înșelătorii și diversiuni. Unul pleacă în America, *die goldene medina*¹, promițând că-și va lua familia cu el, la New York; altul pleacă pe mare spre Palestina, să se prăjească la soare; unul îi spune nevesti-sii că merge la oraș să învețe o meserie, după care e înghițit de cercurile intelectuale din Odessa; un tată le promite ficelului său că la întoarcerea acasă le va aduce o zestre frumușică, doar că, pe neașteptate, se zvonește că ar „pupa mezuzele”² prin bordurile din Kiev. Mende știe că numai proștii își găsesc consolare în faptul că și celorlalți le sunt sortite aceleași suferințe, și cu toate astea e copleșită de plăcere în timp ce citește, dincolo de orice sentiment de solidaritate feminină ar putea avea față de toate aceste femei. Ea nu e ca ele, nu va fi niciodată ca ele. Ea nu s-a grăbit să publice anunțuri, nu s-a dus cu jalba-n băț la liderii comunității și nici n-a împânzit orașul cu descrieri ale lui Zvi-Meir Speismann, bărbatul care i-a făcut țândări întreaga viață. Ea nu va face niciodată nimic din toate astea.

Deși e încă întinsă pe pat, Mende își simte mădularele dureroase, ca și cum ar fi dormit încordată. Mirosul acru de sudoare se insinuează dinspre dormitorul socrilor săi, Dumnezeu să-i

1. Țara aurului.

2. Obiect de cult sub forma unei cutiuțe cilindrice, lipit de tocul ușilor de la intrarea în locuințe. Aceasta conține un mic pergament, pe care sunt scrise anumite pasaje biblice.

binecuvânteze. Până și duhoarea părinților soțului ei e un motiv să înalțe mulțumiri către Sfântul Atotputernic. E adevărat, casa lor nu e decât o cocioabă întunecoasă și dărăpănată de lemn putred, cu două cămăruțe și o bucătărie. Dar pereții sunt izolați și protejați de igrasie, are podea de pământ, acoperiș de șindrilă și ferestre zdravene. Unde mai pui că, uneori, un spațiu mic de locuit are avantajele lui, mai ales în cazul în care soba din bucătărie trebuie să încălzească toată casa. E adevărat că în acest cămin nu se mănâncă niciodată carne de pui, iar plăcinta de pește de vineri seara conține mult prea puțin pește și mult prea multă ceapă. Dar ciorba de legume și pâinea de seară nu lipsesc niciodată de pe masă, iar *cholent*¹-ul fără carne nici măcar nu e chiar așa de rău.

Bătrânii soți Speismann ar fi putut cu ușurință să-i întoarcă spatele lui Mende. Adevărul e că nu prea se prăpădeau după fiul lor, Zvi-Meir. Pe vremea când era tânăr, speraseră că-i va face să fie mândri de el, așa că-l trimiseseră să studieze la ilustra Ieșiva² Volozhin, imaginându-și că avea să devină unul dintre discipolii cei mai buni. Dar, după primul lui an petrecut acolo, părinții l-au auzit pe fiul lor susținând sus și tare că rabinii școlii erau cu toții niște ipociți și că însuși Gaon³-ul din Vilnius ar fi fost rușinat de ei. „Nu sunt decât o adunătură de pierde-vară“, zicea Zvi-Meir. „Nimic mai mult decât niște șarlatani mincinoși, deghizați în *hakhamim*⁴.“ Așa că Zvi-Meir a plecat de la Volozhin, declarând că-i va fi mai bine ca negustor decât ca înțelept al Torei, dacă a fi înțelept însemna să te arăți servil, lacom și distant.

În ciuda acestei schimbări de carieră, Zvi-Meir a continuat să găsească suficiente motive de reproș și nemulțumire. Își împingea căruciorul până la piață, dar nu-i încuraja niciodată

1. Mâncare evreiască tradițională, gătită la foc mic timp de aproximativ douăsprezece ore și consumată în ziua de Șabat.

2. Centru de studii talmudice.

3. Învățat.

4. Înțelepți.

pe trecători să-i cumpere marfa. Stătea acolo precum rabinul comunității, convins că oamenii se vor înghesui la taraba lui, așa cum se înghesuiu sâmbăta la sinagogă. Dar „enoriașii” treceau mai departe fără să se oprească, gândind: de vreme ce el nu se poartă ca un negustor, de ce m-aș purta eu ca un cumpărător? Prin urmare, familia Speismann era una dintre cele mai sărace din Motal. În momentul în care Zvi-Meir și-a abandonat soția și copiii, ajunseseră deja la fundul sacului. Făceau lumină în casă cu opaițe, nu cu lumânări, și mâncau pâine de seară cu cartofi în coajă. Când Mende a încercat să stea de vorbă cu soțul ei și să-i dea câteva sfaturi despre cum să-și conducă afacerea, el i-a spus: „Când găina începe să cânte ca un cocoș, înseamnă că a venit timpul s-o duci la tăiere.” Cu alte cuvinte: nu-ți vârî nasul unde nu-ți fierbe oala. Doamne apără și păzește, nu mai e nimic de adăugat.

Greutatea din piept îi innăbușă respirația. Copiii se agață de ea, în patul lor îngust. Stă nemișcată, iar în timp ce odraslele i se trezesc sufletul ei urlă: „De ce sunt copiii ăștia responsabili-tatea mea?“, dar numai pentru ca imediat să se simtă năpădită de vinovăție – „Doamne, Atotputernice! Bieții mei copilași! Cerul să-i aibă în paza lui!“ –, și se roagă la bunul Dumnezeu să aibă grijă de trupul ei, să poată veghea asupra lor și să le ofere un loc pe care să-și culce capetele, se roagă s-o ușureze de gândurile necurate care-i inundă mintea, așa cum face Iaselda primăvara, când se revarsă și inundă câmpiile din Polesia, transformându-le în mlaștini negre.

Încă o dimineată amărâtă îi așteaptă pe ea și copiii ei, cerșind la porțile răsăritului. Yankele va merge la heder¹, în vreme ce Mirl îi va da o mână de ajutor la curățenie, în casa familiei Goldschmidt, de pe strada Pieței, acolo unde locuiesc bogătașii din Motal. Vor freca amândouă podelele din opulenta casă

1. Școală primară tradițională, în care băieților le sunt predate texte biblice în limba ebraică, precum și elemente de iudaism.

de piatră a bijutierului, după care se vor uita din nou cu jind la colierul de perle al doamnei Goldschmidt, care valorează trei mii de ruble, suficient să-ți acoperi strictul necesar o viață întreagă. De acolo vor pleca la casa familiei Tabaksmann, la fel de bogată, după care se vor duce la tavernă: probabil vor avea nevoie de ceva ajutor și acolo, și poate că Israel Tate, proprietarul, îi va dărui lui Mende încă un număr vechi din *Hamagid*, pe care nu mai vrea nimeni să-l citească.

Rufe și covoare, cârpe și găleți, podele și sobe, ligheane și chiuvete. De pe degetele lor se decojește timpul, casă după casă, mirosul de leșie imprimându-li-se în piele și în suflute. Corvoada se încheie la apus, lăsându-le timp numai cât să-și recapete forțele pentru a o lua de la capăt în ziua următoare. Și apele râului Iaselda se umflă tot mai tare.

II

O dată pe săptămână, sora mai mică a lui Mende, Fanny Keismann, vine din satul Upirava, aflat la șapte verste depărtare de Motal, ca s-o înlocuiască pe Mirl, și asta doar pentru ca nepoata sa să poată studia ebraica și matematica împreună cu fetele ei. Să lucrezi ca servitoare e un lucru rușinos, cu atât mai mult pentru o femeie cu statut de soție și mamă. Mende e roasă de vinovăție din pricina faptului c-o târăște pe sora ei în eforturile umilitoare pe care le face pentru a scăpa de sărăcie. Mai mult decât atât, Mende nu știe cum să-i mulțumească lui Fanny pentru ajutor, așa că se poartă urât cu ea. Indiferent ce ar face sau ar spune Fanny, reacția lui Mende e una de dojană: nimeni nu curăță așa, și de ce a uitat să lustruiască tocul ferestrei, și n-ar trebui să folosească atât de mult săpun, asta dacă nu cumva are de gând să risipească toți banii pe clăbuci.

Mende știe că sora ei nu are nevoie de banii prăpădiți pe care îi câștigă făcând curățenie. Odată a văzut-o strecurând în buzunarul lui Mirl monedele pe care le primise în schimbul

muncii depuse în locul ei. Deși n-a scos un cuvânt, lucrul ăsta a înfuriat-o și mai tare pe Mende. Cum îndrăznește? Îi va permite acestei *yishuvnikit*, acestei evreicuțe de la țară, să vină din satul ei, să-și fluture superioritatea pe la nasurile lor și să le dea o mână de ajutor, numai pentru a dovedi că e mai bună decât ei? Și ce vor zice oamenii despre Mende? Că împrumută bani de la sora ei mai mică? Doamne ferește!

Fanny a mers și așa mult prea departe, când, la nici două luni de la plecarea lui Zvi-Meir, i-a sugerat surorii sale mai mari să meargă să locuiască împreună, în satul ei.

— Știi cât de mult le-ar plăcea copiilor să fie împreună, soră, unde mai pui că și nouă ne-ar plăcea.

Jignită, Mende i-a răspuns că viața la țară nu e în nici un caz pentru ea, ca să nu mai pomenească de Yankele și Mirl, bolborosind pentru sine cuvântul *weit*, care înseamnă îndepărtat, izolat, părăsit chiar.

Fanny n-a spus nimic, dar Mende știa că sora ei înțelesese ce voise să zică prin asta. De ce ar hotărî un evreu să trăiască la țară în astfel de vremuri? Acela care ar face asta ar trebui să fie ori nebun, ori pustnic. De când nu mai e suficient de bun pentru familia Keismann ceea ce majoritatea evreilor găsește plăcut? Ce e în neregulă cu un loc precum Motal, un orașel respectabil, cu sinagogă, cimitir și *mikveh*¹? Ce ar putea să caute printre goimii din câmpii și mlaștini? Cine îi va proteja acolo de ucigașii de evrei?

— *Weit*, a repetat Mende, iar Fanny s-a prefăcut că nu o aude.

După care Mende a adăugat:

— Uneori nu-l înțeleg pe Natan-Berl. De ce insistă să locuiască la țară?

Pomenirea numelui lui Natan-Berl a fost o mare greșeală, ca smucirea unei frânghii tensionate deja peste măsură. Fanny a întors către ea privirea aceea rece și de neînvincis, a unei femei capabile să-și decapiteze sora fără să clipească. Lucrul ăsta a

1. Baia în care are loc cufundarea ritualică.

îngrijorat-o atât de tare pe Mende, încât și-a coborât repede privirea, pentru a se asigura că mâinile lui Fanny se aflau acolo unde ar fi trebuit să fie, și nu încleștate pe plăselele unui cuțit. Mende știa că, ascuns sub faldurile fustelor, Fanny purta cuțitul primit de la tatăl lor, fie-i țărâna ușoară, care le crescuse singur după ce mama lor fusese chemată de urgență la Înălțime.

— Natan-Berl știe ce face, a zis Fanny.

Mende nu înțelesese niciodată cum de peșitorul îi pusese împreună, în primul rând, ca să nu mai pomenim de succesul întâlnirii lor. Natan-Berl Keismann era un zdrahon voinic, mai curând Goliat decât David, a cărui tăcere trecea drept înțelepciune pentru cei care-l iubeau și drept neghiobie pentru care nu-l iubeau. Era pârlit de soare ca un goi și avea carnația densă a unui bețiv; smocuri negre îi coborau de pe ceafă, brațele îi erau acoperite de păr des, care i se încolăcea în jurul degetelor. În fiecare dimineață, în zori, se trezea să-și îngrijească găștele și oile, iar din laptele acestora din urmă prepara brânzeturile care-l făcuseră celebru în toată regiunea. De fiecare dată când mergeau în vizită la Upirava, Mende și Zvi-Meir abia așteptau clipa în care Natan-Berl avea să le servească, pe un platou triunghiular din lemn, bucățelele de brânză care li se topeau în gură și le înmuiau mințile. Galbenă, verde și albastră, amară și iute, grasă și fermentată, prea delicioasă pentru a fi reală, prea bună pentru a sta pe masa unui evreu.

Mende nu îndrăznește să-i spună lui Fanny zvonurile care circulă despre familia Keismann. De Șabat și la sărbători, familia Keismann vine la sinagoga din Motal, fie ploaie, grindină sau ninsoare, și, chiar dacă are parte de o primire rece din partea comunității, întrebă mereu de cunoștințe, cu zâmbete neclintite de pe buze. Cu toate astea, zvonurile nu se mai opresc. Se spune că nefericiții de ei au prieteni goimi, și asta nu doar de dragul afacerilor: îi vizitează pe neevrei împreună cu copiii lor, se ospătează cu vin și brânză și sporovăiesc într-un amestec de idiș, polonă și rusă. Oamenii zic chiar că locuința lor ar fi din cărămidă, și doar placată cu lemn, pentru a înșela

privirile pline de gelozie ale celorlalți. Tot oamenii mai spun și că celor din familia Keismann le ies bani pe urechi. Se zice că și-au construit o toaletă în curte, cu cinci deschideri pentru aerisire și un butoi îngropat în pământ, pe care-l scot o dată pe an, să-și fertilizeze grădina de zarzavaturi. Se zvonește că Fanny a învățat deja limbile celor de-ai locului și că vorbește fluent polona și rusa, iar soțul ei, cum s-ar zice, nu știe o boabă de ebraică, legănându-se la sinagogă ca un cocostârc în vânt – un adevărat golem. Oamenii spun că...

Mende respinge ferm poveștile astea malițioase despre sora ei: cum ar putea vreodată un suflet evreiesc să se amestece cu unul neevreiesc? Dar asta spune lumea: că au simpatii în afara comunității, că sunt cameleoni. Și că, dacă ar fi trăit la Berlin sau la Minsk, i-ar fi urmat de multă vreme pe descendenții lui Moses Mendelssohn și s-ar fi creștinat.

Mende știe că ceea ce se zvonește e uneori mai important decât ceea ce e adevărat, așa încât a refuzat cu politețe invitația lui Fanny de a merge să locuiască împreună cu familia ei la țară.

— Zvi-Meir, i-a zis ea surorii sale mai mici, cu inima plină de speranță, se va întoarce acasă, sunt sigură. Știi cum e el. Nu se va mulțumi decât cu ce e mai bun. Chiar dacă e condamnat să fie negustor, și nu învățat, e cât se poate de firesc să-și doarească să-și crească afacerea. Ce-ar zice dacă ar afla că odraslele lui au dat repede fuga la țară și au devenit *yishuvikim*?

O senzație ciudată și plăcută a cuprins mădulele lui Mende în clipa în care și-a exprimat cu voce tare încrederea în soțul ei. Chiar și acum, la zece luni de la plecarea lui Zvi-Meir, nu simte că ar fi trecut atât de mult timp. A citit în *Hamagid* despre femei căsătorite care au așteptat și cinci ani și care își pierduseră orice speranță, când, ce să vezi, bărbații lor s-au întors pe ne-pusă masă.

Astăzi, dacă toate vor decurge așa cum trebuie, Mende va avea parte de o surpriză. Prinsă până peste cap în rutina vieții de zi cu zi, a uitat complet că azi sunt 15 ale lunii Sivan, anul 5654.

Astăzi va împlini douăzeci și șase de primăveri, iar sora și fiica ei au urzit în secret, punând la cale cel mai bun plan de petrecere. Astăzi, Fanny nu vine s-o înlocuiască pe Mirl, ci pe Mende, pentru a-i permite surorii sale să-și ia o zi liberă și să s-o petreacă oricum i-ar face plăcere. Cele două conspiratoare au pus deja la punct toate detaliile, iar providența și-a adus și ea contribuția, făcând ca vremea de afară să fie absolut minunată. După ce vor termina lucrul, sora și fiica vor merge la piață și vor cumpăra bunătăți, din care vor prepara o masă regească pentru Mende. Au reușit să obțină până și promisiunea rabinului Moishe-Lazer de a-i da o binecuvântare. Între timp, Mende se poate odihni acasă, sau poate că va alege să plece din oraș și să facă o plimbare prin pădure, de-a lungul râului. Rabinul Moishe-Lazer le-a sugerat chiar să-i spună că ziua de naștere e oportunitate de a renaște.

Mende are unele rețineri legate de povestea cu renașterea. Îndoiala începe să roadă în mintea ei: cum ar putea oare să stea să se odihnească, în timp ce ele se spetesc muncind? Și de ce Binecuvântatul Unul Dumnezeu a creat lumea în șase zile, și nu în șapte? Până la urmă, are deja o zi de odihnă în fiecare săptămână. Dar Fanny și Mirl îi înlătură toate îndoielile.

— Șabatul e regina, e dedicat sărbătoririi celor sfinte; ziua de naștere e dedicată celor lumești.

— Dar de ce să-mi sărbătoresc ziua de naștere ca și cum ar fi vreo mare realizare? Și ce e de văzut în pădure?

— Aer curat! Mure! Afine! Coacăze! Ieși și bucură-te puțin de lumea asta!

Mende pufnește.

— Lumea asta? Lumea asta e...

Ar vrea să spună: îngrozitoare, blestemată, dar se trezește bălbâindu-se în fața fiicei ei.

— Și nici măcar, continuă ea, nu am cum să traversez râul. Fanny și Mirl chicotesc.

— Știam că vei inventa tot felul de obstacole. Ne-am gândit deja la toate și am discutat cu Jijek.

— Să traversez râul laolaltă cu necinstiții goimi?

— Jijek nu e goi.

— Amărâțul de Jijek nici măcar nu știe ce e, Dumnezeu să-l aibă în paza Lui, spune Mende.

Fanny și Mirl o tachinează.

— Toată lumea e amărâtă și nefericită în ochii lui Mende.

Mende aruncă o privire către sora ei, după care se întoarce spre Mirl.

— Cum rămâne cu lecțiile tale?

Ochii lui Mirl se umplu de lacrimi, dar Fanny îi șoptește surorii sale la ureche:

— Las-o în pace, soră, a fost ideea ei. O vom ajuta să recupereze mai târziu, mă ocup eu de asta.

Pe Mende o înfurie faptul că, ori de câte ori i se adresează, Fanny îi spune „soră“ – ca și cum relația dintre ele n-ar fi una evidentă, având nevoie să fie reamintită iar și iar, de fiecare dată. În cele din urmă se recunoaște pusă la zid, iar acum e nevoită să sărbătorească, nu așa cum și-ar dori ea, ci așa cum își doresc ele. Totul e stabilit.

III

Fanny și Mirl își iau la revedere de la ea în fața pieței, lângă taraba lui Yoshke-Mendel. Mende le urmărește îndepărtându-se, chicotind și privind înapoi spre ea, pentru ca apoi să se întoarcă și să mai chicotească o dată. Fie ce-o fi, ea nu va merge să culeagă afine; nu e o exploratoare. Cât de departe s-ar putea aventura Mende în această zi de sărbătoare? Între taraba de castraveți și cea de ridichi, și asta dacă își încercă limitele.

Piața e un vacarm de oameni și animale, străjuită de case cocârjate din lemn, înșiruite de o parte și de alta a drumului. Vitele stau chiar pe margine, iar găștele își întind găturile, gata să înhațe pe oricine s-ar apropia de ele. Un vânt dinspre est regurgitează duhoarea unei respirații murdare. Locuitorii orașului dau greutate cuvintelor lor prin gesturi. Se încheie târguri:

Cuprins

Râul Iaselda	9
Grodno	42
Telehanî	68
Baranovici	120
Motal	150
Nesvij	197
Beala	235
Tabulki	308
Grodno	358
Minsk	403
Motal	435
Râul Iaselda	480